

MUSLIMANI V ZAHODNI EVROPI MED INTEGRACIJO IN GETOIZACIJO

Povzetek. *Tematika članka so muslimanske verske manjšine v zahodni Evropi. Večina raziskovalcev se strinja, da v zahodni Evropi živi od 12 do 15 milijonov muslimanov, njihovo število pa zaradi stalnega priseljevanja in razmeroma visoke natalitete hitro narašča. Muslimanske manjšine v zahodni Evropi so večinoma posledica ekonomskih imigracij. Največ zahodnoevropskih muslimanov je naseljenih v treh najštevilčnejših državah (Nemčiji, Franciji in Veliki Britaniji). Zato je v članku tudi obravnavan položaj muslimanov v omenjenih treh državah, in sicer predvsem z vidika njihove integriranosti oziroma getoiziranosti znotraj družbe - gostiteljice. Temeljna ugotovitev je, da so muslimani, kljub dejstvu, da praviloma opravljajo najslabše plačana dela, v ekonomskem smislu vključeni v družbo, politično in kulturno pa ne. Najslabši je njihov položaj v Nemčiji, kjer je etnocentrični koncept nemškega naroda (Blut und Boden) do nedavnega onemogočal, da bi nemški muslimani - ti so večinoma turškega porekla - pridobili državljanstvo. V zadnjih letih se tudi med muslimani v zahodni Evropi širijo bolj fundamentalistične interpretacije islama: ta pojav je posledica tako procesov v širšem islamskem svetu kot tudi odziv na marginaliziranost muslimanov v državah - gostiteljicah.*

Ključni pojmi: *muslimani, zahodna Evropa, verska manjšina, integracija, multikulturalnost, nacionalizem, ksenofobija, islamski fundamentalizem*

Uvod

V uvodu je treba poudariti, da so predmet obravnave muslimanske verske manjšine v zahodnoevropskih državah, ki so se pojavile v zadnjega pol stoletja predvsem zaradi ekonomsko motiviranega priseljevanja muslimanov iz Male Azije, severne Afrike, Bližnjega vzhoda in indijske podceline. Ob tem pa je zgodovinsko dokazano dejstvo, da je islam, kot najmlajša od treh tako imenovanih abrahamskih monoteističnih religij (poleg židovstva in krščanstva), navzlic globoko zakoreninjenemu in nenehno poudarjanemu ideološkemu konceptu o Evropi kot monoreligi-

---

* Mag. Marko Osolnik, novinar Dela.

ozni (krščanski) celini, že od začetka 7. stoletja, ko so arabsko-islamski osvajalci začeli osvajati Pirenejski polotok, v Evropi prisotna religija, ki je na številnih področjih (znanost, arhitektura, kulinarika itn.) močno obogatila evropsko civilizacijo.

V tem kontekstu je zanimivo stališče ameriškega sociologa religije Krishnana Kumarja o genezi konfliktnega odnosa med (krščansko) Evropo in islamskim svetom: "Evidentno je, da je glavni razlog za strah in sovražnost Evrope do muslimanskih ljudstev strah in tesnoba, ki izvirata iz bližine. Muslimani so namreč sodelovali pri formaciji Evrope, in sicer ne le kot drugi in drugačni, temveč tudi neposredno kot filozofi, znanstveniki in učenjaki. Le kakšno bi bilo, denimo, intelektualno ozračje v evropskem srednjem veku brez del Avicenne, Averroesa, Ibn Khalduna in ostalih arabskih mislecev, ki so prevzeli in naprej razvijali znanost in kulturo stare Grčije in Rima?" (Kumar, 2002: 57)

Vzajemno vplivanje med Evropo in muslimanskim svetom je treba še bolj izpostaviti zlasti po napadih islamističnih teroristov na New York in Washington 11. septembra 2001; ti tragični dogodki so namreč povzročili, da se je med pripadniki političnih elit zahodnih držav in v vsej mednarodni javnosti vnovič močno uveljavila redukcionistična teza ameriškega politologa Samuela Huntingtona o prihajajočem spopadu civilizacij (še posebej med zahodno in islamsko). Dejstvo je, da ta in njej podobne teorije predstavljajo nevarno poenostavljanje zelo kompleksnih sodobnih mednarodnih odnosov, vendar pa se hkrati ne smemo prepustiti škodljivi iluziji, da je nenehna napetost v odnosih med (post)krščanskim Zahodom in islamskim svetom samo posledica sovražnega delovanja peščice skrajnežev na obeh straneh. Ne, obstajajo številni zgodovinski, ekonomski, politični in teološko-kulturološki dejavniki in procesi, ki so odgovorni za nerazumevanje in posledična trenja med Zahodom in islamom. Naj naštejemo le nekatere: socioekonomska neenakost med razvitimi postindustrijskimi državami zahodne Evrope in Severne Amerike na eni ter gospodarsko pretežno nerazvitimi muslimanskimi državami na drugi strani, vzajemni predsodki in občutek sovražnosti, ki izvirajo že iz obdobja križarskih vojn v 12. in 13. stoletju, izraelsko-palestinski konflikt, zahodna (predvsem ameriška) podpora skorumpiranim fevdalnim ali diktatorskim režimom v arabsko-muslimanskem svetu v zameno za razmeroma poceni nafto itn.

Muslimani v zahodni Evropi so, če se izrazimo v metafori, predvsem most med obema civilizacijama, hkrati pa tudi populacija, na kateri se lomijo kopja predsodkov in antagonizma med njima.

Koliko je Muslimanov v zahodni Evropi in kdo so?

Natančnega števila privržencev Alaha in preroka Mohameda v zahodni Evropi ni mogoče ugotoviti; zaradi nenehnega, večinoma ilegalnega, priseljevanja to namreč stalno narašča, poleg tega pa številne zahodnoevropske države pri popisih prebivalstva svojih državljanov in tujcev, ki bodisi stalno bodisi začasno bivajo v državi, ne sprašujejo po verski pripadnosti. Kot navaja raziskovalka na Centru za bližnjevzhodne študije pri univerzi Harvard Jocelyn Cesari, so se leta 2001 ocene o skupnem številu muslimanov v zahodni Evropi gibale med 12 in 15 milijonov, ta

številka pa zaradi stalnega priseljevanja in večinoma visoke natalitete zahodnoevropskih muslimanov hitro narašča (Cesari, 2001: 11).

Največ zahodnoevropskih muslimanov prebiva v Franciji (približno 5 milijonov), sledi pa ji Nemčija (okoli 3,5 milijona). V Veliki Britaniji živi od 1,5 do 2 milijona muslimanov, nekaj več kot milijon muslimanov pa živi v državah Beneluksa. Več sto tisoč Alahovih vernikov je naseljenih še v Španiji, Italiji in skandinavskih državah. Iz navedenih statističnih podatkov lahko naredimo pomenljiv sklep: muslimani predstavljajo od 3 do 5 odstotkov celotnega prebivalstva zahodne Evrope, islam pa je za katolicizmom in protestantizmom tretja najbolj številčna veroizpoved na zahodu Stare celine (Cesari, isto). Islam je najhitreje rastoča religija v zahodni Evropi, v njegove vrste pa vstopa tudi vse več avtohtonih prebivalcev zahodne Evrope.

Zahodnoevropski muslimani so v smislu etnične pripadnosti sila heterogena populacija: največ jih je arabskega porekla iz severne Afrike (ti so naseljeni predvsem v Franciji, državah Beneluksa, Italiji in Španiji). Muslimani v Nemčiji in Avstriji izvirajo zlasti iz Turčije (bodisi etnični Turki bodisi Kurdi), v manjši meri pa tudi iz avtohtonih islamskih območij na jugovzhodu Evrope (Bosna in Hercegovina, Sandžak, Kosovo, zahodna Makedonija in Albanija). Dokaj specifična skupina so britanski muslimani: ti izvirajo predvsem iz nekdanjih britanskih kolonij v južni Aziji (Pakistanci, muslimanski Indijci in Bangladežani), precej pa je tudi arabskih muslimanov. Zahodnoevropski muslimani so v veliki večini suniti¹, torej pripadniki večinske veje islama.

Glede njihovega socioekonomskega položaja je treba reči, da je pretežni del zahodnoevropskih muslimanov na dnu dohodkovne lestvice, saj opravljajo težja in slabo plačana dela, ki so med avtohtonimi prebivalci zahodnoevropskih držav nezaželena. So pa tudi izjeme: zlasti med britanskimi muslimani, ki so v treh desetletjih po 2. svetovni vojni kot prebivalci (nekdanjih) britanskih kolonij lahko pridobili britansko državljanstvo, je vse več visoko izobraženih profesionalcev, ki sodijo v srednji ali celo višji družbeni razred. Velika Britanija je tudi v tem pogledu bolj podobna ZDA kot celinski Evropi.

Kot lahko vidimo, zahodnoevropski muslimani niso demografski, etnični in religiozni monolit, ki je zmožen ogroziti obstoj evropske civilizacije, temveč gre za zelo heterogen agregat pripadnikov različnih ljudstev, jezikov in svetovnih nazorov. Cesarijeva celo meni: "S sociološkega zornega kota le težka lahko govorimo o muslimanski skupnosti v zahodni Evropi, saj je ta domnevna skupnost preveč raznolika in zapletena" (Cesari, 2001: 13). V nadaljevanju tega članka bom obravnaval položaj islamskih skupnosti v treh največjih in najpomembnejših državah zahod-

---

¹ Svetovni islam se v grobem deli na večinske sunite in šiitsko manjšino (približno 10 odstotkov vseh muslimanov, geografsko pa so skoncentrirani na Iran, južni Irak ter deloma na Sirijo in Libanon). Šiizem se je razvil v drugi polovici 7. stoletja kot socialno in politično gibanje, povezano z uprašanjem, kdo ima pravico naslediti preroka Mohameda. Šiiti trdijo, da so do položaja kalifa (verski in politični voditelj muslimanov) upravičeni zgolj potomci Mohameda in njegovega zeta Alija, ki je bil četrti kalif. Šiiti tudi ne priznavajo sune: to so ustno posredovali Mohamedovi učenci, družinski člani in spremljevalci, nato pa je bila zabeležena v tako imenovanih izročilih (hadis), ki veljajo za drugi vir islamskega prava (šaria). Za šiizem sta značilna tudi osrednja vloga duhovnika (imam) in poudarjanje mučeništva za vero in pravico (Thorval, 1998: 223-224).

ne Evrope (Veliki Britaniji, Franciji in Nemčiji) in stopnjo njihove integriranosti oziroma getoiziranosti znotraj širše družbe.

Velika Britanija - potomci Radža

Večina britanskih muslimanov, izvira iz indijske podceline, ki je bila do leta 1947 del svetovnega kolonialnega imperija Združenega kraljestva². Množično priseljevanje muslimanskih in nemuslimanskih južnih Azijcev v matično Veliko Britanijo je omogočil leta 1948 sprejeti zakon o državljanstvu, ki je državljanom britanske skupnosti narodov (Commonwealth) de facto podelil britansko državljanstvo. Temeljni motiv, ki je tedanje britanske parlamentarce vodil pri sprejemanju tega zakona, je bila krepitev vezi med matično državo in njenimi belimi dominioni (kolonije z visoko stopnjo samouprave) - Kanado, Avstralijo in Novo Zelandijo. "Zakonodajalci leta 1948 pa niso predvidevali množičnega priseljevanja Indijcev in Pakistancev ter prebivalcev britanskih kolonij v Karibih. Ti migranti so se priselili v Veliko Britanijo in se zaposlili kot poceni delovna sila v industrijskih panogah, ki so bile dejavne v obnovi porušene Evrope. To niso bili tujci, temveč državljani Commonwealtha. Smeli so svobodno vstopati na ozemlje Velike Britanije, če pa so se registrirali, so uživali tudi volilno pravico," zgodovinske okoliščine, ki so botrovale začetku množičnega naseljevanja muslimanov v Veliko Britanijo, pojasnjuje francoski islamolog Gilles Kepel (Kepel, 1997: 99).

V začetnem obdobju so večino muslimanov na Otoku sestavljali samski moški, v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja pa so se jim v okviru programa združevanja družin pridružili še družinski člani in sorodniki. Če želimo razumeti sedanji položaj muslimanov v Veliki Britaniji, je treba poudariti, da britanska zakonodaja štiti pred diskriminacijo pripadnike rasnih in etničnih manjšin, vendar muslimani niso priznani za tovrstno manjšino (Modood, 2001: 114).

Za islam v Veliki Britaniji je značilna tudi izjemno visoka stopnja aktivizma na verskem, šolskem in političnem področju. Kot piše Kepel, so bile prve mošeje v Veliki Britaniji ustanovljene v 50. letih (v Franciji šele v 70. letih), že v 60. letih pa so predstavniki britanskih muslimanov od oblasti zahtevali, naj sistem javnega šolstva preoblikujejo tako, da učenci islamske vere v njem ne bodo več stigmatizirani, ampak bodo lahko svobodno opravljali predpisane verske obrede in izpolnjevali zapovedi islama (zlasti nošenje islamske noše za ženske - hijab ter neuživanje svinjskega mesa in masti). Leta 1966 ustanovljeni Muslimanski sklad za izobraževanje (Muslim Education Trust) sicer vztrajno dokazuje, da so učni načrti britanskih javnih šol prežeti z moralnim relativizmom, predvsem humanistični predmeti (zgodovina, zemljepis in angleščina) pa naj bi bili obremenjeni s krščanstvom in evropocentrizmom (Kepel, 1997: 111).

Britanski muslimani so zato že v 70. letih začeli ustanavljati zasebne verske šole, v katerih se muslimanski otroci in mladina učijo tako verske predmete (zlasti

² Britansko indijsko cesarstvo (v hindiju, najbolj razširjenem jeziku podceline, se mu je reklo Radž) je leta 1947 razpadlo na formalno laično, dejansko pa pretežno hindujsko Indijsko unijo in muslimanski Pakistan. Od slednjega se je leta 1971 z vsestransko indijsko pomočjo odcepil Bangladeš (op. avtorja).

koran in islamsko pravo) kot tudi posvetne predmete. Najbolj eminentna ustanova muslimanskega šolskega sistema v Veliki Britaniji je nedvomno šola Islamia. Njen glavni ustanovitelj in sponzor je nekdanji pop pevec Cat Stevens, ki se je po spreobrnitvi v islam v začetku 80. let preimenoval v Jusufa Islama. Islamia slovi po visokih izobraževalnih standardih in poudarjeni panislamski usmerjenosti; slednja se odraža tudi v tem, da je šolski jezik (poleg angleščine) arabščina, ne pa tudi jeziki muslimanov iz indijske podceline.

Dogajanje, ki je homogeniziralo muslimansko skupnost v Veliki Britaniji in hudo zaostri njene odnose z večinskim prebivalstvom, pa je bila afera Rushdie³. Islamska ortodoksnost je prišla v jasno kolizijo z načelom svobode vesti in izražanja, ki sodi v samo jedro zahodnega pojmovanja človekovih pravic. Kot meni Kepel, afera Rushdie ni le radikalizirala že tako latentno napetih odnosov med muslimansko manjšino in "krščansko" večino v Veliki Britaniji, temveč je sprožila tudi spopad za prevlado znotraj islamske skupnosti med njenimi starejšimi voditelji in njihovimi mlajšimi konkurenti; ti so praviloma visoko izobraženi, socioekonomsko uspešni, predvsem pa radikalnejši v svoji interpretaciji islama kot tradicionalni voditelji (Kepel, 1997: 127).

V tem internem merjenju moči so, kot se zdi, zmagali zagovorniki sociokulturne in politične samoizolacije muslimanov znotraj multikulturne britanske družbe. O njihovi zmagi priča tudi ustanovitev Muslimanskega parlamenta leta 1992. Njegovi ustanovitelji so v Muslimanskem manifestu (Muslim Manifesto) izrazili prepričanje, da "pridobitev britanskega državljanstva bodisi ob rojstvu bodisi skozi proces naturalizacije muslimana ne odvezuje od dolžnosti svete vojne" (po Kepel, 1997: 143). Kot so prepričani avtorji Muslimanskega manifesta, "zahodna civilizacija trpi za številnimi boleznimi uma, telesa in duše, ki so neposredna posledica nebrzdanega sekularizma" (po Kepel, isto). Edina vseobsegajoča odrešitev naj bi bila torej islamizacija Velike Britanije in vsega zahodnega sveta! To so ideje in stališča, ki že desetletja tvorijo standardni repertoar ekstremnih islamistov po vsem svetu. Kot dokazuje primer britanskih muslimanov, formalna integracija (zlasti pridobitev državljanstva) še zdaleč ne pomeni dejanske sociokulturne integracije v novo družbo.

Francija - republikanska država na preizkušnji

Etnična pripadnost muslimanov, ki so naseljeni v Franciji, se povsem razlikuje od etnične pripadnosti britanskih častilcev Alaha: francoski muslimani so praviloma Arabci, ki večinoma izvirajo iz treh držav severne Afrike (Alžirije, Maroka in Tunizije). Kot navaja francoski sociolog Michel Wieviorka, so se številni severnoafriški muslimani v 50. in 60. letih prejšnjega stoletja v Francijo priselili zato, ker so v

---

³ Ta je izbruhnila 14. februarja 1989, ko je takratni iranski verski in politični voditelj veliki ajatola Hendi Sajed al-Ruholah al-Musavi al-Homeini s fatvo (razglas islamske verske avtoritete) britanskega pisatelja indijsko-muslimanskega porekla Salmana Rushdieja zaradi romana *Satanski stih* (*Satanic Verses*), v katerem naj bi žalil preroka Mohameda, njegove učence in družinske člane, obsodil na smrt. Izvršitev smrtnih kazni naj bi bila dolžnost slehernega vernega muslimana (Kepel, 1997: 129).

domačih deželah kolaborirali s francoskimi kolonizatorji. Najbolj znani med njimi so bili tako imenovani harkiji (pomožne arabske enote francoske kolonialne vojske v Alžiriji, ki so po zmagi alžirskih protikolonialnih sil leta 1962 pobegnili v Francijo) (Wieviorka, 2002: 131).

Že konec 50., še posebej pa v 60. in 70. letih, so zaradi pomanjkanja domače delovne sile v industrijska središča po vsej Franciji začeli prihajati severnoafriški delovni imigranti. To so bili pretežno mladi samski moški, ki so se sprva nameravali vrniti v svoje domovine, a začasnost njihovega bivanja v Franciji se je sčasoma prevesila v stalnost. Ti imigranti so bili že od vsega začetka, denimo, včlanjeni v sindikate, na področju politične zastopanosti in kulturnega izražanja pa so bili - in so še - getoizirani. Večina francoskih muslimanov živi v revnih četrteh francoskih mest. Zaradi liberalne politike podeljevanja državljanstva⁴, ima večina francoskih muslimanov tudi državljanstvo Francije.

Francoski muslimani so skoraj brez izjeme suniti, posamezne mošeje pa običajno (so)financirajo države, iz katerih izhajajo verniki, ki se zbirajo v teh mošejah⁵. Kronični problem, ki tare tamkajšnje muslimane, sta tudi prevladujoča neizobraženost in tradicionalizem imamov, kar skupaj z nezavidljivim socioekonomskim položajem vernikov ustvarja plodna tla za razcvet islamskega radikalizma.

Če so se britanski muslimani kot politična skupnost per se znotraj britanske družbe dokončno konstituirali ob aferi Rushdie, je bil takšen prelomen dogodek za njihove sovornike v Franciji afera, ki je izbruhnila 5. oktobra 1989, potem ko je ravnatelj srednje šole v mestecu Creil, v pariški regiji, trem muslimanskim učenkam prepovedal nositi hijab v šolskih prostorih, češ da takšno vedenje krši načelo laičnosti javnega šolstva, posredno pa tudi načelo ločitve verskih skupnosti od države. Ta odločitev je sprožila val ogorčenih protestov s strani muslimanskih organizacij: te so državne oblasti opozarjale, da spoštovanje verskih norm nikakor ne more predstavljati kršenje načela ločitve države in verskih skupnosti⁶.

Pomenljivo pa je dejstvo, da so tudi številni levoliberalni intelektualci, ki so načeloma naklonjeni manjšinam, javno pozivali vlado, naj ne popusti pred domnevnim grozečim vdorom religioznega in etničnega partikularizma v javne prostore. Wieviorka meni, da je ta zahteva utemeljena v jakobinskem konceptu Francije kot unitarne sekularne države, ki ne dopušča javnega izražanja idej, pogledov in simbolov, ki bi utegnili rušiti enotnost francoske očetnjave (Wieviorka, 2002: 141). Tedanja francoska vlada je odločitev o tem, ali je v javnih šolah dovoljeno nositi hijab ali ne, najprej prepustila ravnateljem, v prvi polovici 90. let pa se je v javnosti počasi izoblikovalo soglasje, da muslimanske učenske v šolskih prostorih smejo nositi hijab, širjenje verske propagande v javnih šolah pa je strogo prepovedano.

⁴ V Franciji je - tako kot tudi v številnih drugih državah - v veljavi načelo, da je vsak človek, ki se rodi na francoskem državnem ozemlju, praviloma francoski državljan (Wieviorka, 2002: 135).

⁵ Večina francoskih mošej je (so)financirana s strani Alžirije in Maroka, kar tema dvema državam omogoča (posredno) vmešavanje v francoske notranje zadeve. Kot navaja tednik *The Economist*, se v zadnjih letih kot sponzorica francoskih muslimanov uveljavlja tudi Savdska Arabija, ki širi konservativno-puritanski vahabizem (*The Economist*, 10. avgust 2002: 24).

⁶ Muslimanski predstavniki so državnim oblastem med drugim (upravičeno) očitali, da dopuščajo nošenje krščanskih in judovskih verskih simbolov v javnih šolah, prepovedujejo pa islamske verske simbole. S tem naj bi oblasti grobo kršile načelo enakopravnosti državljanov (Kepel, 1997: 185).

V odnosu francoske večine do tamkajšnjih muslimanov je mogoče zaznati več odkritega protimuslimanskega rasizma kot, na primer, v Veliki Britaniji, kar je verjetno deloma tudi posledica tega, da so bili Francozi že zaradi svojega geopolitičnega položaja bolj dejavni in izpostavljeni v stoletja dolgi konfrontaciji med zahodnim in islamskim svetom kot njihovi severni sosede, ki jih od evropske celine loči Rokavski preliv. Voditelj ksenofobične - in še posebej islamofobične - Nacionalne fronte Jean-Marie Le Pen je tako spomladi 2002 v prvem krogu predsedniških volitev osvojil kar 17 odstotkov vseh veljavnih glasov in se uvrstil v drugi krog volitev. Po navedbah Wiewiorke zastopa Nacionalna fronta interese 15 odstotkov francoskega volilnega telesa (Wiewiorka, 2002: 143).

Kot lahko vidimo, je francoski model enotne republikanske države tamkajšnji muslimanski skupnosti omogočal manj maneverskega prostora in možnosti za razvoj kolektivne identitete kot pa britanski model liberalne multikulturalnosti. V nasprotju z britanskim modelom, ki ne le dopušča, ampak celo spodbuja organiziranje manjšin in politično artikuliranje njihovih interesov, je francoski model v bistvu še vedno sovražno nastrojen do vseh družbenih skupin in procesov, ki ogrožajo zapovedano enotnost le patrie.

Nemčija - večni gastarbeiterji?

702

V Nemčiji, ki je po številu prebivalcev in gospodarski moči največja zahodno-evropska država, živi okoli 3,5 milijona muslimanov. Kar tri četrtine muslimanov v Nemčiji so turškega porekla. Ostali so Kurdi, Arabci, nekaj sto tisoč nemških častilcev Alaha pa izvira iz jugovzhodne Evrope (Albanci in Bošnjaki). Tako rekoč vsi nemški muslimani pripadajo sunitiski veji islamske vere.

Muslimani so se pričeli naseljevati v Nemčiji konec 50. let, saj je ob hitri dinamiki gospodarske rasti v 2. svetovni vojni porušene Nemčije začelo primanjkovati domače delovne sile. Ti gostujoči delavci (Gastarbeiter) naj bi bili le začasno ostali v Nemčiji, vendar se je tudi v tem primeru začasnost kmalu prevesila v stalnost. Kar 61 odstotkov sedanjih nemških Turkov je bilo rojenih v Nemčiji oziroma tam živijo že več kot 20 let (The Economist, 20. oktober 2001: 36) Skoraj polovica nemških muslimanov je mlajša od 30 let, najhujši problemi muslimanske skupnosti v tej državi pa so brezposelnost, večinoma nizka izobrazba in vsestranska neintegriiranost v nemško družbo. Opazna je tudi močna ksenofobičnost avtohtonega prebivalstva do muslimanov.

Mošeje v Nemčiji so organizirane po etničnem načelu; v praksi to pomeni, da se v večini nemških mošej pridiga v turščini, jezik molitve pa je kajpada arabščina. Glavni uradni organ nemških muslimanov je Centralni svet muslimanov, imame ter izvajanje verouka in kulturno-izobraževalne dejavnosti pa večinoma financira Turčija, kar njenim oblastem omogoča vsaj delen nadzor nad razmerami v turško-muslimanski skupnosti v Nemčiji. Le peščica nemških muslimanov je do nedavnega imela nemško državljanstvo⁷, kajti nemška nacionalna identiteta (in s tem tudi

⁷ Šele leta 2000 je vladna koalicija socialdemokratov in zelenih sprejela nov zakon o državljanstvu, ki je vsem v Nemčiji rojenim otrokom tujih državljanov avtomatično podelil nemško državljanstvo (op. avtorja).

državljanstvo) temelji na etnocentričnem načelu, da je do nemškega državljanstva upravičena le oseba, ki je etnični Nемеc (Nemka), torej član (članica) nemškega ljudstva (Volk). Pretežni del nemških muslimanov ima torej le delovno in bivalno vizo, nekateri pa uživajo status političnega azilanta.

Za muslimane, ki živijo v 82-milijonski Nemčiji, je tradicionalno veljalo, da so dokaj liberalni in nedosledni glede udejanjanja načel islama v vsakdanjem življenju. V zadnjem desetletju pa je tudi med nemškimi muslimani opazen trend reislamizacije in večjega javnega poudarjanja islamske verske identitete⁸. Ta trend je bržkone posledica krepitve islamskega fundamentalizma na mednarodni ravni, a tudi kolektivne frustracije, zaradi marginaliziranosti muslimanov v nemški družbi. Skrb vzbujajoč je tudi pojav političnega islama: v Nemčiji obstaja islamistična organizacija Milli Gorus, ki ima 27.000 članov turškega porekla. Kot organizacija islamističnih Turkov v Nemčiji je tesno povezana z islamističnimi gibanji v matični Turčiji. Do decembra 2001, ko so jo nemške oblasti prepovedale, je v Nemčiji delovala tudi skrajna islamistična skupina Kalifova država, katere voditelj Metin Kaplan je odkrito razglašal, da je treba Nemčijo z vsemi razpoložljivimi sredstvi čim prej islamizirati. (Verfassungsschutzbericht des Landes Nordrhein-Westfalen über das Jahr 2001, 2002: 198-202) Ne kaže pozabiti niti podatka, da je več glavnih organizatorjev in izvršiteljev terorističnih napadov na ZDA več let živelo in študiralo v Nemčiji.

Nemčija je v primerjavi z Veliko Britanijo in Francijo doslej storila najmanj za integracijo tamkaj živečih muslimanov v širšo družbo, toda pred dvema letoma sprejeti nov zakon o državljanstvu je kazalnik, da se tudi etnocentričen koncept nemške države in državljanstva počasi, a zanesljivo poslavlja.

Muslimanska diaspora v zahodni Evropi in globalni islam

Kakšna je torej prava vloga zahodnoevropskih muslimanov? Ali naj bodo most razumevanja in sodelovanja med postkrščansko Evropo in islamskim svetom ali pa jim je morda namenjena vloga pionirjev pri islamizaciji Stare celine, ki jo napovedujejo in načrtujejo islamistični strategji po vsem svetu? Zelo težko je podati celovit odgovor na to usodno vprašanje, lahko pa navedemo in analiziramo nekatere dejavnike, ki igrajo v tem kontekstu ključno vlogo.

Prvi takšen dejavnik je nedvomno globoko zakoreninjen in pogosto poudarjan občutek enotnosti svetovne skupnosti muslimanskih vernikov (umma). Treba je vedeti, da je ustanova kalifata de iure obstajala vse do leta 1924, ko je ustanovitelj sodobne turške države Kemal Mustafa Atatürk odstavil zadnjega otomanskega sultana. Navzlic etničnim, rasnim, jezikovnim, političnim in kulturnim ločnicam znotraj islamskega sveta sta za islam vendarle značilna občutek panislamske solidarnosti in nagnjenost k obravnavanju muslimanskega sveta kot enotne kulturne entitete, ki vsebuje tudi nastavke za vnovično vzpostavitev pred dawnimi stoletji

⁸ Kot poroča tednik *The Economist*, se vse več nemških muslimanov tudi v javnosti kaže v islamskih oblačilih, narašča število vernikov, ki redno obiskujejo glavno petkovo molitev v mošejah in se postijo med postnim mesecem ramadanom (*The Economist*, 10. avgust 2002: 22).

izgubljene politične enotnosti⁹. Tudi hiter razvoj telekomunikacij, interneta in letalskega transporta zelo pozitivno vpliva na ohranjanje in širjenje občutka enotnosti svetovne skupnosti islama.

Drugi tovrsten dejavnik pa je fundamentalno prepričanje večine muslimanov, da predstavlja njihova vera sklenitev preroštva in s tem vrhunec in zaključek duhovne evolucije človeštva. To stanje duha je morda najbolje ubesedil svetovno znani francoski poznavalec sodobnega islama Bruno Etienne: "Beseda je dokončno izrečena, Zakon je oznanjen in za nova razodetja ni več ne prostora ne časa. Življenje je treba organizirati v skladu z Zakonom in se mu podrediti. Vsaka interpretacija, ki poskuša poseči onstran Zakona, bi lahko zlomila Pečat preroštva, se pravi resnično ustvarila novo vero. Prva posledica te sklenitve je mirnost muslimanov glede drugih monoteističnih religij, katerih krona je islam, in njihova neomajna gotovost, da Judje in kristjani ne spredvidijo te razkrite resnice, iz zlonamernosti ali nepoznavanja. Treba je razumeti, da je težava nerešljiva, saj je prerok Mohamed, ki je prišel kasneje kot božji sin, lahko v očeh kristjanov le slepar; ta analiza me napeljuje k mnenju, da med monoteističnimi verstvi ni mogoč nikakršen dialog" (Etienne, 2000: 77). Tako krščanstvo (zlasti katolištvo) kot islam zahtevata zase ekskluzivnost nadnaravnega razodetja. Takšen obojestranski dogmatizem brez dvoma znatno omejuje prostor vzajemno spoštljivega dialoga in sobivanja.

Tretji dejavnik, ki občutno vpliva na stanje odnosov med "krščanskimi" Evropejci in muslimanskimi manjšinami v zahodnoevropskih državah, je splošno razmerje med zahodnim in islamskim svetom. Ti odnosi so, kot je znano, obremenjeni s številnimi negativnimi elementi in procesi. Kot kaže zdaj, se bodo ti odnosi zaostrovali tudi v prihodnje, in to, o tem ne more biti dvoma, bo negativno vplivalo na položaj zahodnoevropskih muslimanov in na njihov odnos do evropske civilizacije.

Ali torej sploh obstaja možnost, da se bo med zahodnoevropskimi muslimani razvil evropski islam, ki bo po besedah nemškega sociologa arabskega porekla Bassama Tibija sprejel ločitev med vero in državo in bo kompatibilen s konceptom zahodne demokracije? (Tibi, 2002: 42). Res je sicer, da je odgovor na to vprašanje odvisen predvsem od stopnje pripravljenosti avtohtonega prebivalstva v zahodnoevropskih državah, da tudi politično in kulturno integrira muslimane, vendar se bodo morali tudi slednji, opozarja Tibi, odreči tradicionalnemu prepričanju, da je migracija muslimanov (hijra) zgolj način islamizacije (dawah) nekega nemuslimanskega ozemlja (v tem primeru Evrope).

Muslimani bodo morali pač sprejeti dejstvo, da islam v Evropi ne more biti to, kar je, denimo, na Bližnjem vzhodu in severni Afriki - uradna in dominantna religija, ki je tako institucionalno kot simbolno skoraj povsem zlepljena z državo, ki je v večini primerov skrajno nedemokratska in represivna. Morda pa se bo ravno med zahodnoevropskimi muslimani začel proces muslimanskega razsvetljenstva, ki bo v končni fazi ves islamski svet osvobodil preživelih dogem in praks in ga

---

⁹ Omeniti velja predvsem Organizacijo islamske konference (OIC), ki združuje 52 povsem ali pretežno muslimanskih držav. OIC med drugim vsestransko pomaga muslimanskim manjšinam v nemuslimanskih državah, posreduje pa tudi v sporih med državami članicami (Lubeck, 2002: 78).

usmeril na pot znanstveno-tehnoloških inovacij, gospodarskega razvoja in politične demokracije?

LITERATURA

- Akbar, Ahmed (2001): *Islam Today: A Short Introduction to the Muslim World*. London, New York: I. B. Tauris Publishers.
- Cesari, Jocelyn (2001): "European Islam: A Profile" *Islam in Europe and the United States: A Comparative Perspective*. Ur. Shireen T. Hunter in Huma Malik, Washington: Center for Strategic and International Studies.
- Dim drums throbbing in the hills half heard (2002): *The Economist*, August 10th.
- Etienne, Bruno (2000): *Radikalni islamizem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- How restive are Europe's Muslims? (2001): *The Economist*, October 20th.
- Kepel, Gilles (1997): *Allah in the West*. Cambridge: Polity Press.
- Kumar, Krishnan (2002): "The Nation-State, the European Union, and Transnational Identities" *Muslim Europe or Euro-Islam*. Ur. Nezar Al Sayyad in Manuel Castells. Lanham: Lexington Books.
- Lubeck, Paul (2002): "The Challenge of Islamic Networks and Citizenship Claims: Europe's Painful Adjustment to Globalization" *Muslim Europe or Euro-Islam*. Ur. Nezar Al Sayyad in Manuel Castells. Lanham: Lexington Books.
- Modood, Tariq (2002): "The Place of Muslims in British Secular Multiculturalism" *Muslim Europe or Euro-Islam*. Ur. Nezar Al Sayyad in Manuel Castells. Lanham: Lexington Books.
- Thorval, Yves (1998): *Islam: mali leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Tibi, Bassam (2002): "Muslim Migrants in Europe: Between Euro-Islam and Ghettoization" *Muslim Europe or Euro-Islam*. Ur. Nezar Al Sayyad in Manuel Castells. Lanham: Lexington Books.
- Verfassungsschutzbericht des Landes Nordrhein-Westfalen über das Jahr 2001 (2002): *Innenministerium des Landes Nordrhein-Westfalen, Abteilung Verfassungsschutz, Düsseldorf*.
- Wieviorka, Michel (2002): "Race, Culture, and Society: The French Experience with Muslims" *Muslim Europe or Euro-Islam*. Ur. Nezar Al Sayyad in Manuel Castells. Lanham: Lexington Books.